

<https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.3-17>
УДК 352.075.2:338.14:332.142.2

Сергій Козир

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

<https://orcid.org/0009-0009-5742-8167>

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ РОСІЙСЬКОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено дослідженню соціально-економічної ситуації в країні в довоєнний період та під час збройної агресії РФ проти України, яка триває. Здійснено порівняльний аналіз структурних зрушень, які відбуваються в регіональному розподілі формування валового внутрішнього продукту, та викликів, які стоять перед гуманітарною та соціальною політикою в Україні. На основі проведеного аналізу змін у рівнях співвідношення наявного доходу населення в регіонах України в розрахунку на одну особу до середньонаціонального рівня в довоєнний та воєнний періоди зроблено висновок про збереження високого рівня стратифікації регіонів України за рівнем доходів на душу населення.

Аналіз динаміки експорту товарів і послуг України за період з 2013 по 2023 р. свідчить про тенденцію різкого скорочення експорту товарів і послуг, що передовсім пов'язано з окупацією частини східних регіонів України, промислові підприємства яких відігравали значну роль в експортному потенціалі країни.

Доведено, що збройна агресія РФ проти України спричинила суттєвий вплив на рівень добробуту населення в країні, що свідчить про вразливість соціально-економічної системи України до воєнних ризиків і необхідність формування стійких механізмів відновлення та підтримки внутрішнього попиту. Наголошено, що значна частина внутрішньо переміщених осіб (ВПО) потребує фінансової та житлової підтримки, а отже, потрібна комплексна гуманітарна допомога та системна політика щодо реінтеграції і підтримки постраждалих верств населення.

Зроблено висновок про те, що міжнародна фінансова допомога у 2023–2024 рр. залишалася головним джерелом підтримки державного бюджету України, забезпечуючи фінансування першочергових соціальних, гуманітарних та інших невійськових видатків, пов'язаних із відновленням соціально-економічної сфери України. Основну роль у бюджетній підтримці відіграють Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та окремі уряди партнерських країн, завдяки яким Україна отримала значні пільгові кредити, гранти та позики.

Ключові слова: конкурентоспроможність територій, відновлення України, нерівномірність розвитку регіонів, компаративний (порівняльний) аналіз, соціально-економічні наслідки російсько-української війни, російська збройна агресія.

Російська збройна агресія проти України спричинила масштабні соціально-економічні втрати, що проявляються в демографічній кризі, зростанні вимушеної міграції, руйнуванні інфраструктури та падінні рівня життя населення. Війна призвела до значного скорочення ВВП, втрати промислового й аграрного потенціалу, дестабілізації фінансової системи та посилення залежності від міжнародної допомоги. Водночас сформувалися нові виклики та завдання, пов'язані з відновленням економіки, інтеграцією до європейського простору й адаптацією соціальної сфери до умов тривалої воєнної загрози.

Мета цієї статті — на підставі порівняльного (компаративного) аналізу соціально-економічної ситуації в Україні в довоєнний період та протягом російсько-української війни виявити тенденції структурних зрушень, що відбуваються в регіональному розподілі формування валового внутрішнього продукту, та окреслити виклики, що стоять перед гуманітарним та соціальним вектором державної політики України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням соціально-економічного розвитку територій присвячено значну кількість як закордонних, так і вітчизняних публікацій. Проблеми нерівномірності соціально-економічного розвитку регіонів України та наслідків, спричинених російською збройною агресією РФ проти України, для оцінювання їхнього поточного та майбутнього соціально-економічного та демографічного стану досліджували такі вітчизняні вчені: О. Задоя, І. Иванова, В. Кічор, Е. Лібанова, А. Магдіч, Т. Нагорняк, Н. Селюченко, І. Семигуліна, О. Толстанов, І. Турський, Д. Шушпанов, І. Ярошенко та ін.

На основі проведеного аналізу соціально-економічної ситуації в регіонах України у 2014–2015 рр. І. Ярошенко та І. Семигуліна зробили висновок про «подальше поглиблення нерівномірності розвитку регіонів, збільшення територій, що мають ознаки депресивного стану, та відсутність дієвих механізмів щодо їх подолання; зосередження економічної діяльності на обмеженій кількості територій; відсутність належної доступності мешканців сільських територій до центрів надання соціальних та адміністративних послуг; зменшення темпів зростання економічних показників регіонів-лідерів і практично незмінний економічний стан решти регіонів; незадовільний рівень інвестиційної, інноваційної та підприємницької активності; посилення тенденції до моноспеціалізації у переважній більшості регіонів; маргіналізація територій, що спричинена низькою інтегрованістю простору та відсутністю можливостей розвитку для населення регіонів, віддалених від економічних центрів; невідповідність рівня соціального розвитку та якості життя населення регіону його економічному потенціалу»¹. Н. Иванова на основі кластерного аналізу сформувала групи регіонів за їхнім економічним зростанням та визначила диспропорції економічного розвитку кластерів регіонів у 2015 р.²

Згідно з висновками І. Турського, економічний розвиток регіонів значною мірою залежить від показників розвитку підприємництва і, відповідно, структури зайнятості населення за видами економічної діяльності. Кластеризація регіонів за значеннями ВРП і ІЛР дала можливість досліднику зробити висновок, що регіони України суттєво відрізняються між собою як за рівнем соціально-економічного розвитку, так і за мірою просування розвитку підприємництва, що підтверджується різними аналітичними виглядами дискримінуючих функцій³.

Вчені НУ «Львівська політехніка» Н. Селюченко та В. Кічор на основі аналізу із застосуванням методу кластерного аналізу для групування регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку за період з 2015 р. по 2020 р. та проведеного багатовимірного порівняння кластерів і регіонів у межах сформованих кластерів на основі таксономічного показника рівня розвитку визначили диспропорції в соціально-економічному розвитку регіонів України⁴.

¹ Іван Ярошенко, Ірина Семигуліна, «Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів», *Бізнес Інформ* 7 (2016): 37, http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_7_5.

² Наталя Иванова, «Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів», *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* 6 (128) (2017): 29–32, http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_6_9.

³ Ігор Турський, «Економетричний підхід до кластеризації регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку», *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»* 14 (2) (2017): 147–52, http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%282%29_32.

⁴ Надія Селюченко, Володимир Кічор, «Сегментація та рейтингування регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку», *Інфраструктура ринку* 55 (2021): 157–65, <https://doi.org/10.32843/infrastruct55-26>.

Виклад основного матеріалу. Проведені нами порівняльні розрахунки структури розподілу валового внутрішнього продукту за регіонами у 2013, 2014, 2021 рр. свідчать про зміни, які відбулися на тлі початку збройної агресії РФ проти України та окупації частин Донецької та Луганської областей (табл. 1):

- домінуюча частка міста Києва у формуванні ВВП України у всіх контрольних роках залишалася незмінною, що пояснюється традиційною реєстрацією великих платників податків у столиці. Після початку збройної агресії на сході України частка міста Києва зросла на 2 %, ймовірно, через перереєстрацію тут великих платників податків з окупованих частин Донецької та Луганської областей;
- значно зменшилася частка в регіональному розподілі ВВП України Донецької (-6 %) та Луганської областей (-3 %);
- незначні зміни в бік збільшення часток на 1 % відбулися у Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Львівській та Херсонській областях;
- частка Закарпатської області в контрольних роках мала коливання в межах 1 % без усталеного тренду динаміки;
- частки інших регіонів залишилися без змін.

Проведений аналіз змін у рівнях співвідношення наявного доходу населення в регіонах України в розрахунку на одну особу до середньонаціонального рівня у 2013, 2014 та 2021 рр. показав (табл. 2):

- збереження високого рівня стратифікації регіонів України за рівнем доходів на душу населення;
- збереження в Дніпропетровській, Запорізькій, Київській областях та місті Києві рівня доходів населення, вищого за середньонаціональний;

Таблиця 1

**Динаміка структурних змін у розподілі валового внутрішнього продукту
за регіонами, 2013, 2014, 2021 рр.**

Область	2013	2014	2021
1	2	3	4
Вінницька	0,02	0,03	0,03
Волинська	0,01	0,02	0,02
Дніпропетровська	0,10	0,11	0,11
Донецька	0,11	0,08	0,05
Житомирська	0,02	0,02	0,02
Закарпатська	0,01	0,02	0,01
Запорізька	0,04	0,04	0,04
Івано-Франківська	0,02	0,02	0,02
Київська	0,05	0,05	0,05
Кіровоградська	0,02	0,02	0,02
Луганська	0,04	0,02	0,01
Львівська	0,04	0,05	0,05
Миколаївська	0,02	0,02	0,02
Одеська	0,05	0,05	0,05
Полтавська	0,04	0,04	0,05
Рівненська	0,01	0,02	0,02
Сумська	0,02	0,02	0,02
Тернопільська	0,01	0,01	0,01
Харківська	0,06	0,06	0,06
Херсонська	0,01	0,01	0,02
Хмельницька	0,02	0,02	0,02
Черкаська	0,02	0,02	0,02
Чернівецька	0,01	0,01	0,01
Чернігівська	0,02	0,02	0,02
м. Київ	0,21	0,23	0,23

Таблиця 2

**Зміни в рівнях співвідношення наявного доходу населення в регіонах України
в розрахунку на одну особу до середньонаціонального рівня у 2013, 2014 та 2021 рр.**

Область	Співвідношення до середньонаціонального рівня у 2013 р.	Співвідношення до середньонаціонального рівня у 2014 р.	Співвідношення до середньонаціонального рівня у 2021 р.
1	2	3	4
Вінницька	0,86	0,87	0,96
Волинська	0,74	0,75	0,78
Дніпропетровська	1,13	1,20	1,26
Донецька	1,16	0,98	0,55
Житомирська	0,81	0,83	0,88
Закарпатська	0,67	0,65	0,67
Запорізька	1,06	1,13	1,09
Івано-Франківська	0,79	0,76	0,80
Київська	1,03	1,06	1,10
Кіровоградська	0,81	0,82	0,85
Луганська	0,96	0,74	0,36
Львівська	0,87	0,88	0,99
Миколаївська	0,89	0,88	0,95
Одеська	0,96	0,91	1,08
Полтавська	0,95	0,98	1,06
Рівненська	0,79	0,81	0,79
Сумська	0,88	0,89	0,97
Тернопільська	0,71	0,69	0,75
Харківська	0,98	0,98	1,03
Херсонська	0,81	0,77	0,85
Хмельницька	0,85	0,85	0,87
Черкаська	0,81	0,81	0,88
Чернівецька	0,73	0,69	0,71
Чернігівська	0,88	0,86	0,85
м. Київ	2,09	2,34	2,50

Джерело: розрахунки автора за даними Держстату

- значне падіння коефіцієнта співвідношення наявного доходу населення в регіонах України в розрахунку на одну особу до середньонаціонального рівня в Донецькій та Луганській областях;
- підвищення понад середньонаціональний рівень рівня доходів населення в Одеській, Полтавській та Харківській областях;
- доходи населення в інших регіонах України залишалися усі контрольні роки нижчими за середньонаціональний рівень.

За висновками І. Іванової та О. Толстанова, економічний потенціал регіону характеризує можливість економіки виробляти матеріальні блага, надавати послуги, задовольняти економічні потреби суспільства, що «пов'язано із використанням всіх наявних ресурсів — природних, виробничих, матеріальних, трудових, фінансових, науково-технічних, інформаційних тощо»⁵. Науковці наголошують, що рівень соціально-економічного розвитку будь-якого регіону є наслідком реалізації його економічного потенціалу⁶. Також вони зазначають, що «конфігурація соціально-економічного середовища України відрізняється неоднорідністю і незбалансованістю, що стримує рух у напрямі сталого розвитку, призводить до посилення міжрегіональних контрастів»⁷.

⁵ Іванова І. М., Толстанов О. К., «Шляхи соціально-економічного розвитку регіону», *Інвестиції: практика та досвід* 19 (2021): 102–109, <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.19.102>.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

Аналізуючи стан конкурентоспроможності України вже на тлі повномасштабного вторгнення РФ в Україну та чинники, що впливають на продуктивність праці, О. Задоя, А. Магдіч та А. Новіков дійшли висновку, що перепонами на шляху до підвищення конкурентоспроможності економіки України є низька операційна стабільність бізнесу, проблеми з верховенством права, відстала інфраструктура, проблеми з доступом до кредитних ресурсів для бізнесу, монополізація товарних ринків у країні, загострення проблем з соціальним капіталом (соціальною згуртованістю та залученням, довірою до державних органів влади тощо). Також проведений ними аналіз показав достатньо низькі позиції України у світових рейтингах за такими індексами, як індекс сприйняття корупції, індекс економічної свободи, індекс політичної свободи, індекс легкості ведення бізнесу⁸.

Відповідно до даних Світового банку, ВВП на душу населення, виражений у постійних доларах США 2015 р., за підсумками 2022 р. порівняно з 2013р. упав на 11 %. Це найбільше падіння за останні 20 років. На тлі початку збройної агресії РФ проти України у 2014 р. на початку 2015 р. фіксувалося падіння ВВП на душу населення на рівні 5 %. На початок 2023 р. спостерігалось відновлення цього показника на 15 %, але він все ще перебуває на рівні нижче довоєнного періоду (рис. 1).

Частка ВВП, яка спрямовується на формування капітальних інвестицій, у 2022 р. порівняно з 2013 р. упала на 4 %. Найбільшого падіння цей показник зазнав у 2020 р. на тлі пандемії COVID-19 — 7 %.

З початку збройної агресії у 2014 р. та окупації частини східних регіонів України, промислові підприємства яких відігравали значну роль в експортному потенціалі України, спостерігається тренд стрімкого падіння експорту товарів та послуг. Слід зазначити, що за всі роки незалежності нашої держави тільки чотири роки на початку 2000-х та у 2015 р. Україна мала позитивне сальдо зовнішньої торгівлі, що спричиняє постійний дисбаланс на внутрішньому валютному ринку та загрозу підтримці стабільності національної валюти. Цей від'ємний баланс дещо перекривався позитивним сальдо з торгівлі послугами, проте з початком повномасштабного вторгнення знизилися обсяги транзиту газу через українську ГТС, що також стало джерелом загрози для стабільності валютного курсу на внутрішньому ринку (рис. 3).

Падіння експорту товарів і послуг за останні 10 років (2013–2023) становить 63 %.

Витрати на кінцеве споживання, які є сумою витрат на кінцеве споживання домогосподарств та видатки державного бюджету на кінцеве споживання, що виражені в постійних цінах 2015 р. та свідчать про динаміку добробуту населення, мали значну волатильність у період з 2014 по 2018 р. та у 2022–2023 рр. Найбільше падіння спостерігалось у 2015 р. (на 24,2 % щодо показника довоєнного часу) та у 2022 р. (-15 %) (рис. 4). Відповідно до даних Світового банку, загальний рівень падіння кінцевого споживання за період 2013–2023 рр. становить 8 %.

Водночас слід зазначити про глибоке падіння рівня реальної заробітної плати населення України (-12 %), за даними Держстату, Національного банку України та Мінекономіки (рис. 5).

В умовах значних соціальних, гуманітарних та економічних втрат України внаслідок збройної агресії РФ необхідність одночасного задоволення потреб у соціальному забезпеченні і соціальному захисті та збільшення витрат воєнного бюджету країни стали викликом для формування дохідної частини державного бюджету (рис. 6).

В умовах воєнного стану та складної економічної ситуації в Україні уряду вдалося акумулювати достатній обсяг ресурсу задля забезпечення фінансування пріоритетних соціальних і гуманітарних видатків та видатків на національну безпеку і оборону, а також на ліквідацію наслідків збройної агресії⁹.

⁸ Олександр Задоя, Аліса Магдіч, Артем Новіков, «Конкурентоспроможність України: суть та основні чинники», *International Science Journal of Management, Economics & Finance* 3, no. 4 (2024): 69–78, <https://doi.org/10.46299/ij.isjmef.20240304.07>.

⁹ Міністерство фінансів України, *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік*, https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.

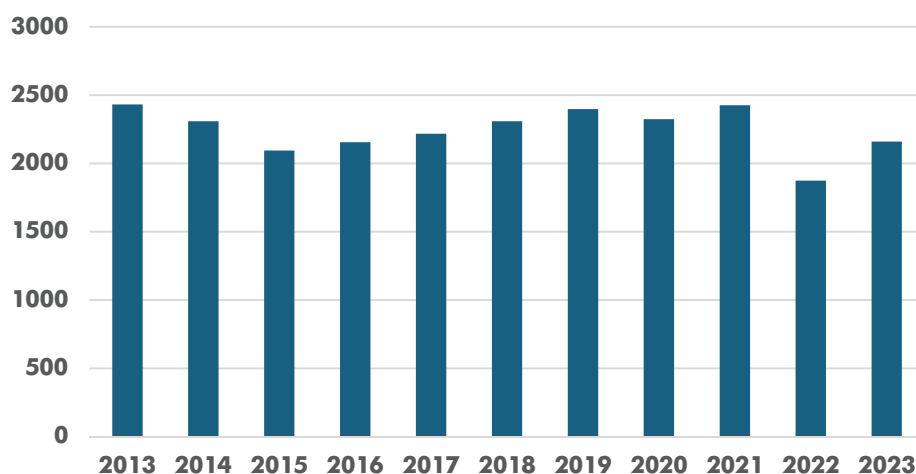

Рис. 1. Динаміка ВВП на душу населення в Україні (виражений у постійних доларах США 2015 р.), 2013–2023 рр.

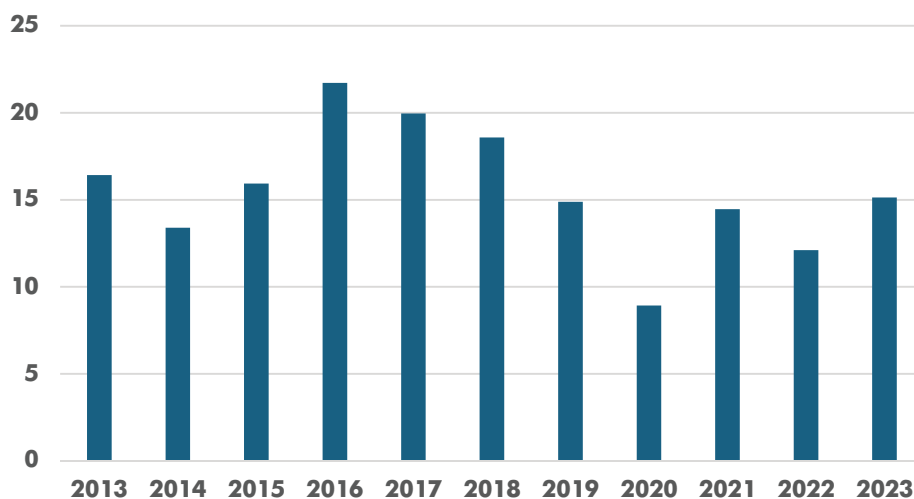

Рис. 2. Валове нагромадження основного капіталу (% від ВВП), 2013–2023 рр.

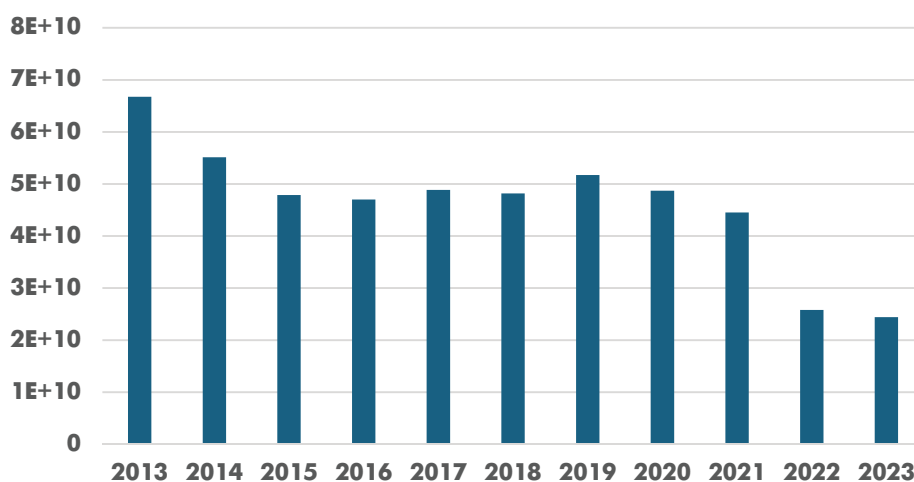

Рис. 3. Динаміка експорту товарів і послуг України (постійний долар США за 2015 р.), 2013–2023 рр.

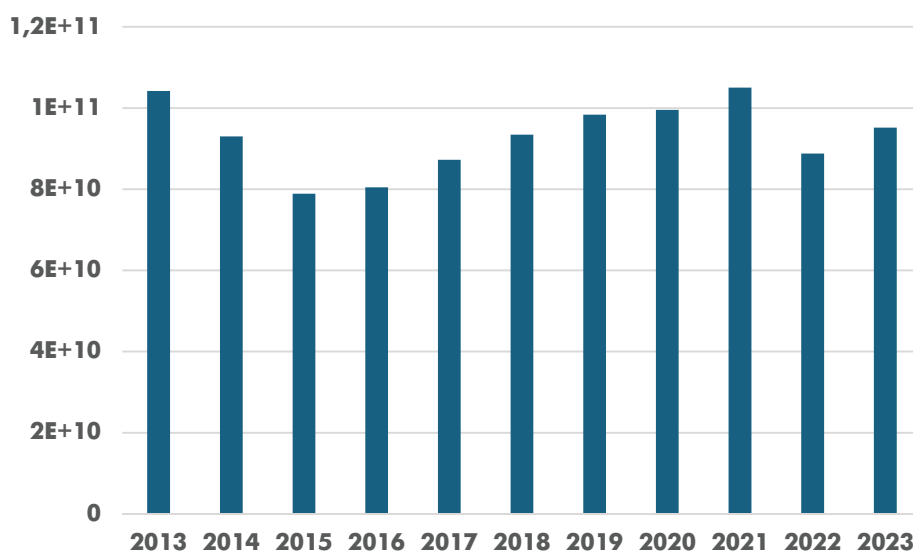

Рис. 4. Витрати на кінцеве споживання (постійний долар США 2015 р.), 2013–2023 рр.

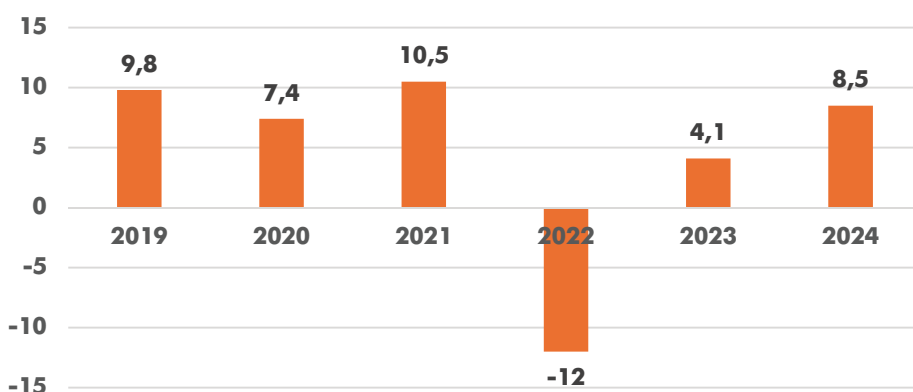

Рис. 5. Зміна реальної заробітної плати, %

Джерело даних: Міністерство фінансів України, Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2024 рік, https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698.

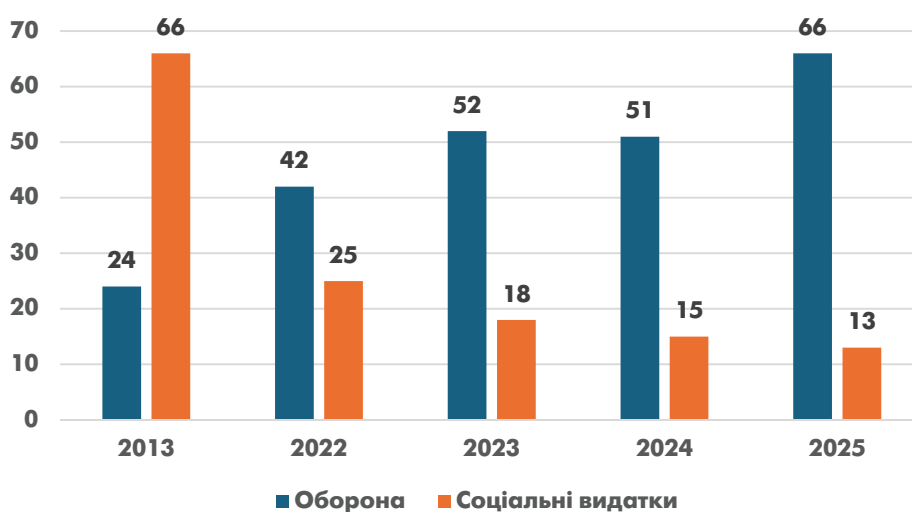

Рис. 6. Динаміка частки соціальних видатків і видатків на оборону в державному бюджеті України, 2013 р. та 2022–2025 рр.

За даними KSE, на початок 2024 р. внаслідок бойових дій Російської Федерації понад 50 % житлового фонду в значній кількості міст та містечок було пошкоджено чи зруйновано. Найбільших руйнувань зазнав житловий фонд Донецької та Луганської областей. Через продовження активних бойових дій кількість пошкоджених житлових будівель збільшується на територіях Харківської, Запорізької, Херсонської областей та тимчасово окупованих територіях України¹⁰.

За попередніми даними обласних військових адміністрацій, на кінець 2023 р. загальна кількість зруйнованих або пошкоджених об'єктів житлового фонду становила близько 250 тис. будівель, з них 222,6 тис. — приватних (індивідуальних) будинків; 27 тис. — багатоквартирних будинків; 0,53 тис. — гуртожитків. У результаті підриву Каховської ГЕС під ризик затоплення потрапили ще майже 36 тис. житлових будинків, більшість з яких — у Херсонській області (різного ступеня затоплення — повністю затоплені, частково затоплені та можливо затоплені). Близько 1000 будинків під ризиком — це багатоповерхові будинки, а решта — приватні¹¹.

Отже, виникає потреба не тільки у відновленні окремих будівель, але й комплексному відновленні міст, розробленні нової містобудівної документації та інших заходах.

Загалом унаслідок бойових дій було пошкоджено 3,8 тис. освітніх закладів, крім того, у багатьох регіонах навчальний процес у школах та інших закладах був зупинений тривалий час. Для відновлення навчального процесу в школах уряд виділяв кошти на облаштування укриттів¹².

Безпосередні збитки від руйнувань закладів освіти становлять 6,8 млрд дол. США. Загалом унаслідок бойових дій зруйновано щонайменше 380 та пошкоджено 3429 об'єктів освітньої інфраструктури¹³. Найбільші збитки від руйнувань та пошкоджень закладів освіти у Донецькій, Харківській, Херсонській, Миколаївській, Дніпропетровській та Запорізькій областях.

За даними ОЕСР «Оцінка впливу війни Росії проти України для країн Східного партнерства», потреби в реконструкції та відновленні України на 1 червня 2023 р. приблизно становили 349 млрд дол. США, що в понад 1,6 раза більше від ВВП України у 2021 р.¹⁴ Поточне оцінювання свідчить, що для відновлення української економіки до довоєнного рівня знадобиться щонайменше десять років¹⁵. Виробництво на Сході України повністю зупинено або різко скорочено, сільськогосподарське виробництво серйозно скорочено через знищення сільськогосподарських угідь, обмежену доступність добрив і перерозподіл робочої сили з сільського господарства у зв'язку з мобілізацією.

Показник безробіття за методологією МОП з 2014 р. по 2021 р. спостерігався на стабільному рівні — в межах 9,14–9,83 %, за винятком 2018–2019 рр., коли рівень безробіття впав на 1 %. Зростання до середнього рівня 9 % відбулось після початку збройної агресії на тлі початку масштабного процесу внутрішнього переміщення мешканців окупованих територій (рис. 7).

Суттєвим наслідком війни стали значні гуманітарні втрати України, а отже втрати її соціального капіталу. За даними Управління Генерального прокурора України, станом на лютий 2023 р. вторгнення призвело до загибелі 9655 осіб цивільного населення, з них 461 дитина; поранено 12 829 осіб цивільного населення. За оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, до 10 млн українців (або чверть населення) піддаються ризику певної форми психічного розладу, від хвилювання та стресу до більш важкого стану.

За оцінками Верховного комісара ООН у справах біженців, станом на кінець лютого 2023 р. 8,1 млн українців є переміщеними по всій Європі.

За даними Інституту демографії та проблем якості життя НАН України, у складі українських воєнних мігрантів закономірно переважають жінки та діти. Частка дорослих чоловіків (18+ років)

¹⁰ KSE, *Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року*, квітень, 2024.

¹¹ Там само.

¹² Там само.

¹³ Там само.

¹⁴ OECD, *Assessing the Impact of Russia's War against Ukraine on Eastern Partner Countries* (OECD Publishing, 2023), <https://doi.org/10.1787/946a936c-en>.

¹⁵ Economist Intelligence Unit, *Country Report Ukraine Outlook for 2022-26 Data and charts Basic data* (2022), <http://www.eiu.com>.

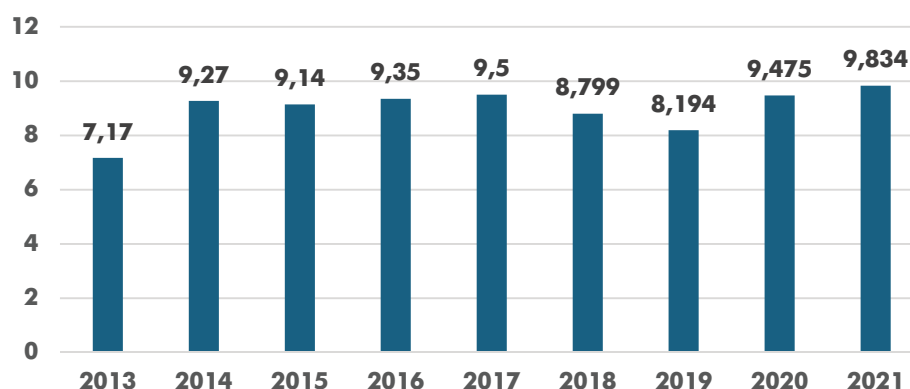

Рис. 7. Загальний рівень безробіття (% від загальної кількості робочої сили)
(змодельована оцінка МОП)

становить лише 20,7 %. Натомість питома вага дітей і підлітків (0–17 років) сягає 33,2 %, молодих жінок (18–34 роки) — 16,4 %, а загалом жінок економічно активного віку (18–64 роки) — 41,7 %¹⁶. Поширення статеві-вікової структури воєнних мігрантів, зареєстрованих у країнах ЄС, на всю сукупність (з урахуванням інших країн) дає оцінку загальної чисельності мігрантів економічно активного віку в 4,0 млн осіб, а дітей та підлітків — у 2,2 млн осіб. Отже, можна констатувати щонайменше дворазове зростання міграційних втрат населення економічно активного віку. За цей же час з України виїхало понад 2,1 млн дітей та підлітків, а всього на контрольованій українською легітимною владою території проживає менше ніж 5,5 млн. За висновками Е. Лібанової, такі зміни вікової структури населення важко переоцінити, особливо з огляду на перспективи репродуктивної та економічної активності, а отже впливу на демографічний і трудовий баланс України.

За даними Міжнародної організації з міграції (МОМ), станом на кінець січня 2023 р. 5,4 млн осіб були внутрішньо переміщеними особами (ВПО) в межах України. Орієнтовна кількість внутрішньо переміщених осіб в Україні неухильно знижувалася з серпня 2022 р. Проте кількість фізичних осіб, офіційно зареєстрованих як ВПО в Мінсоцполітики, зростає з лютого 2022 р., досягнувши піку трохи менше ніж 4,9 млн у грудні 2022 р. Тривале переміщення стає більш поширеним, і 58 % усіх ВПО були такими протягом шести місяців і більше відповідно до Звіту МОМ за січень 2023 р.

Грошової підтримки потребують 75 % ВПО порівняно з 62 % населення загалом та 59 % тих, хто повернувся. Згідно з дослідженням Світового банку¹⁷, приблизно кожен четвертий респондент-ВПО (24 %) заявив про те, що щомісячна грошова допомога для ВПО була основним джерелом доходу домогосподарства. Частка домогосподарств із недостатнім споживанням їжі зросла як серед переміщених, так і серед непереміщених осіб після 2022 р.

Загальне опитування населення МОМ за 2023 р. показало, що 17 % ВПО потребували житла, порівняно з 4 % загального населення та 3 % репатріантів.

Враховуючи те, що ВПО переважно орендують житло або залишаються в родичів і друзів, лише 18 % ВПО потребують будівельних матеріалів порівняно з 26 % загального населення та 23 % репатріантів.

За даними Національного інформаційного бюро, станом на лютий 2023 р. загальна кількість депортованих та незаконно переміщених громадян України становила 143 239, з них 16 221 дитина.

У 2022 р. Міністерство з питань реінтеграції та тимчасово окупованих територій України перерахувало понад 190 млн грн тим, хто перебуває чи був у полоні, ще 46,2 млн грн надійшли сім'ям незаконно утримуваних РФ громадян України.

Кількість центрів колективного проживання по Україні зросла зі 160 у 2021 р. до 7200, вони можуть прийняти майже 500 тис. людей.

¹⁶ Е. М. Лібанова, «Воєнна міграція» з України: проблеми та перспективи розвитку», *Український географічний журнал* 4 (128) (2024): 3–11, <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>.

¹⁷ World Bank Group, *Ukraine rapid damage and needs assessment* (The World Bank, The Government of Ukraine, The European Union, The United Nations, 2023).

У квітні 2022 р. Комітет ООН з прав людей з інвалідністю повідомив, що 2,7 млн людей з інвалідністю в Україні опинилися під загрозою бути покинутими у своїх домівках або в житлових приміщеннях «без доступу до життєво необхідних ліків, запасів кисню, їжі, води, санітарії, підтримки для повсякденного проживання та інших основних зручностей»¹⁸.

Станом на січень 2023 р. приблизно 1,3 млн ВПО (25 % від загальної кількості 5,4 млн ВПО) повідомили про наявність в одного або більше членів домогосподарства інвалідності.

Очевидно, що глибина падіння кінцевого споживання, загострення проблем соціального забезпечення не мали критичної величини через зростання державної підтримки вразливим категоріям населення, яка переважно забезпечувалася міжнародною допомогою.

З 24 лютого до кінця 2022 р. від міжнародних партнерів у бюджет України надійшло 28,1 млрд дол. США: «Значні обсяги зовнішньої допомоги від ... міжнародних партнерів допомогли профінансувати всі пріоритетні видатки державного бюджету вчасно та у повному обсязі: пенсії та соціальні виплати, зарплати медиків і вчителів, видатки на безпеку й оборону, на охорону здоров'я, освіту тощо»¹⁹. 26,9 % (481,1 млрд грн) усіх доходів державного бюджету України за 2022 р. становили гранти від міжнародних партнерів (МФО, Європейського Союзу та окремих країн), які надійшли після початку повномасштабної війни²⁰.

У 2023 р. було здійснено державних зовнішніх запозичень до державного бюджету у сумі 1 151,6 млрд грн, із яких 20,3 млрд грн надійшло від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів до спеціального фонду на впровадження спільних проєктів. У 2023 р. Європейський Союз став найбільшим донором прямої бюджетної підтримки. У межах нової Програми макрофінансової допомоги на 2023 рік Україна отримала пільговий кредит на загальну суму 18 млрд євро (у гривневому еквіваленті — 714,9 млрд грн). Міжнародний валютний фонд у березні 2023 р. затвердив нову чотирирічну програму — Механізм розширеного фінансування (EFF) для України в умовах війни із загальним фінансуванням у розмірі 15,6 млрд дол. США (11,6 млрд СПЗ).

За підсумками 2023 р. Україна успішно пройшла два перегляди програми з виконання відповідних кількісних критеріїв ефективності та отримала три транші на суму 3,3 млрд СПЗ (у гривневому еквіваленті — 164,0 млрд грн). Від Міжнародного банку реконструкції та розвитку, зокрема у співфінансуванні з Міжнародною асоціацією розвитку, надійшли кошти позик у сумі 4,6 млрд дол. США та 451,3 млн євро (у гривневому еквіваленті — 188,1 млрд грн).

Уряд Канади надав кредит у сумі 2,4 млрд канадських доларів (у гривневому еквіваленті — 64,2 млрд грн).

У 2024 р. міжнародна допомога також була основним джерелом підтримки фінансової системи та забезпечення фінансування нагальних пріоритетних напрямів соціального, гуманітарного характеру та інших першочергових невійськових видатків державного бюджету. Пріоритетом залишається залучення пільгового фінансування від міжнародних донорів у формі кредитів та грантів. Загальна сума надходжень зовнішніх запозичень на фінансування загального фонду державного бюджету становила 1 248,5 млрд грн. ЄС залишається найбільшим донором прямої бюджетної підтримки²¹.

Офіційні трансферти від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ за підсумками 2022–2024 рр. становили 1 388 млрд грн (рис. 8).

У 2024 р. ЄС започаткував інструмент для надання макрофінансової підтримки Україні Ukraine Facility, що передбачає можливість отримання протягом 2024–2027 рр. прямої бюджетної та технічної допомоги. У межах цього інструменту було розроблено і схвалено План України, у червні 2024 р. підписано Угоду з ЄС щодо залучення 27 млрд євро на період 2024–2027 рр. План України визначає конкретний перелік структурних реформ та заходів, виконання яких, з одного боку, сприятиме стійкому економічному відновленню країни, а з іншого — забезпечуватиме

¹⁸ World Bank Group, *Ukraine rapid damage and needs assessment*.

¹⁹ Міністерство фінансів України, *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік*, https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.

²⁰ Там само.

²¹ *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2024 рік*.

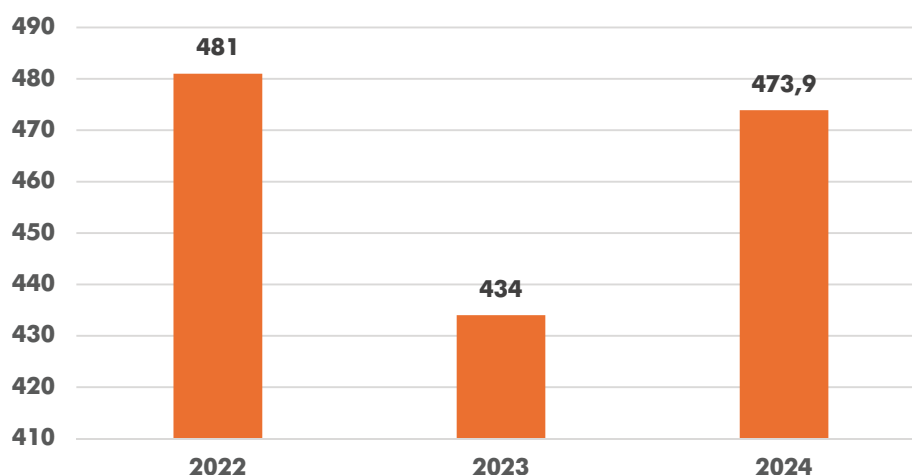

Рис. 8. Офіційні трансфери від Європейського Союзу, урядів іноземних держав, міжнародних організацій, донорських установ, млрд грн

регулярною та прогнозованою фінансовою підтримкою з боку ЄС. Загалом у 2024 р. в межах Ukraine Facility прямого бюджетного фінансування до загального фонду державного бюджету надійшло 13,1 млрд євро (що в гривневому еквіваленті дорівнює 567,8 млрд грн)²².

Надходження до загального фонду державного бюджету в рамках співпраці з Міжнародним валютним фондом у 2024 р. становили 5,3 млрд дол. США (що в гривневому еквіваленті дорівнює 215,6 млрд грн), а з початку функціонування Механізму розширеного фінансування (Extended Fund Facility, EFF) загальна сума залучених коштів дорівнює 9,8 млрд дол. США²³.

Світовий банк від початку повномасштабного вторгнення впроваджує проєкти та механізми, кошти від яких повністю (проєкти PEACE, DPL, INSPIRE, LEARN, RISE, SURGE, THRIVE) або частково (рамкові проєкти відновлення HOPE, HEAL, ARISE) спрямовуються на підтримку державного бюджету. У зазначених проєктах напрями витрачання коштів мають цільовий узгоджений характер. Загалом у 2024 р. через проєкти та механізми Світового банку (зокрема й додаткові фінансові ресурси від партнерів на умовах спільного фінансування) залучено пільгового фінансування на підтримку державного бюджету в сумі 395,4 млрд грн²⁴.

Надходження до спеціального фонду державного бюджету на фінансування інвестиційних та інфраструктурних проєктів від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів упродовж 2024 р. становили 25,3 млрд гривень.

Висновки. Компаративне оцінювання соціально-економічних наслідків збройної агресії РФ проти України дає змогу зробити висновки про спричинені ними глибокі структурні зміни, які відбулися в розподілі валового внутрішнього продукту за регіонами (суттєве зменшення часток східних регіонів України, особливо Донецької та Луганської областей через окупацію значних територій; суттєве збільшення частки міста Києва, що, найімовірніше, пояснюється не так збільшенням виробничих потужностей у столиці, як перереєстрацією материнських компаній промислових холдингів зі Сходу України; зростання часток Вінницької, Волинської, Дніпропетровської, Львівської та Херсонської областей).

Проведений порівняльний аналіз змін у рівнях співвідношення наявного доходу населення в регіонах України в розрахунку на одну особу до середньонаціонального рівня в довоєнний та воєнний періоди дає змогу зробити висновок про збереження високого рівня стратифікації регіонів України за рівнем доходів на душу населення.

²² Європейська Комісія, «Інструмент “Ukraine Facility”». Підтримка відновлення та відбудови України на шляху до членства в ЄС», https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_uk.

²³ Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2024 рік.

²⁴ Там само.

Від початку збройної агресії Росії у 2014 р. та внаслідок окупації частини східних регіонів України, де зосереджувалися ключові промислові підприємства, що формували значну частку експортного потенціалу держави, простежується тенденція різкого скорочення експорту товарів і послуг.

Аналіз динаміки витрат на кінцеве споживання свідчить про суттєвий вплив збройної агресії на рівень добробуту населення. Найглибші падіння зафіксовано у 2015 та 2022 рр., що безпосередньо корелює з ескалацією воєнних дій та економічною нестабільністю. Хоча в довгостроковій перспективі (2013–2023 рр.) скорочення кінцевого споживання становило 8 %, така динаміка підтверджує вразливість соціально-економічної системи України до воєнних ризиків і необхідність формування стійких механізмів відновлення та підтримки внутрішнього попиту.

Російська збройна агресія призвела до значних гуманітарних втрат і критичних змін у соціальному капіталі України. Війна спричинила численні людські жертви серед цивільного населення, масову внутрішню та зовнішню міграцію, значне скорочення економічно активного населення та зміну віково-статевої структури населення, що негативно впливає на демографічний і трудовий потенціал держави. Внутрішньо переміщені особи, значна частина яких потребує фінансової та житлової підтримки, стають соціально вразливими, що підкреслює необхідність комплексної гуманітарної допомоги та системної політики щодо реінтеграції і підтримки постраждалих верств населення.

Міжнародна фінансова допомога у 2023–2024 рр. залишалася головним джерелом підтримки державного бюджету України, забезпечуючи фінансування першочергових соціальних, гуманітарних та інших невійськових видатків. Основну роль у бюджетній підтримці відіграють Європейський Союз, Міжнародний валютний фонд, Світовий банк та окремі уряди партнерських країн, що підтверджується отриманням значних пільгових кредитів, грантів та позик. Загальна сума зовнішніх запозичень та офіційних трансфертів протягом 2022–2024 рр. демонструє високу залежність державного фінансування від міжнародної підтримки та підкреслює стратегічну важливість подальшого залучення пільгового фінансування для стабілізації економіки та забезпечення функціонування соціально значущих сфер.

Список використаних джерел

- Європейська Комісія. «Інструмент “Ukraine Facility”». Підтримка відновлення та відбудови України на шляху до членства в ЄС». https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_uk.
- Задоя, Олександр, Аліса Магдіч, Артем Новіков. «Конкурентоспроможність України: суть та основні чинники». *International Science Journal of Management, Economics & Finance* 3, no. 4 (2024): 69–78. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240304.07>.
- Іванова, І. М., Толстанов О. К. «Шляхи соціально-економічного розвитку регіону». *Інвестиції: практика та досвід* 19 (2021): 102–109. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.19.102>.
- Іванова, Наталія. «Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів». *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України* 6 (128) (2017): 29–32. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_6_9.
- Київська школа економіки. *Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року*. KSE. Квітень, 2024.
- Лібанова, Елла. «Воєнна міграція” з України: проблеми та перспективи розвитку». *Український географічний журнал* 4 (128) (2024): 3–11. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003>.
- Міністерство фінансів України. *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2022 рік*. https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538.
- Міністерство фінансів України. *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік*. https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582.
- Міністерство фінансів України. *Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2024 рік*. https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698.
- Селюченко, Надія, Володимир Кічор. «Сегментація та рейтингування регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку». *Інфраструктура ринку* 55 (2021): 157–65. <https://doi.org/10.32843/infrastruct55-26>.

- Турський, Ігор. «Економетричний підхід до кластеризації регіонів України за рівнем соціально-економічного розвитку». *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»* 14 (2) (2017): 147–52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%282%29__32.
- Ярошенко, Іван, Ірина Семигуліна. «Соціально-економічний розвиток регіонів України в умовах зовнішніх та внутрішніх викликів». *Бізнес Інформ* 7 (2016): 28–39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_7_5.
- Economist Intelligence Unit. *Country Report Ukraine Outlook for 2022-26 Data and charts Basic data*. 2022. Accessed May 13, 2022. <http://www.eiu.com>.
- OECD. *Assessing the Impact of Russia's War against Ukraine on Eastern Partner Countries*. OECD Publishing, 2023. <https://doi.org/10.1787/946a936c-en>.
- World Bank Group. *Ukraine rapid damage and needs assessment*. The World Bank, The Government of Ukraine, The European Union, The United Nations, 2023.

Bibliography

- Economist Intelligence Unit. *Country Report Ukraine Outlook for 2022-26 Data and charts Basic data*. 2022. Accessed May 13, 2022. <http://www.eiu.com>.
- European Commission. “The “Ukraine Facility” instrument Supporting the recovery and reconstruction of Ukraine on the path to EU membership.” https://commission.europa.eu/topics/eu-solidarity-ukraine/eu-assistance-ukraine/ukraine-facility_uk [in Ukrainian].
- Ivanova, I., and O. Tolstanov. “Ways of Socio-Economic Development of the Region.” *Investytsiyi: praktyka ta dosvid* 19 (2021): 102–109. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.19.102> [in Ukrainian].
- Ivanova, Nataliia. “Disproportions of Regions’ Social and Economic Development.” *Socio-Economic Problems of the Modern Period of Ukraine* 6, no. 128 (2017): 29–32. http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2017_6_9 [in Ukrainian].
- Kyiv School of Economics. *Report on direct damage to infrastructure from destruction as a result of Russia's military aggression against Ukraine as of the beginning of 2024*. KSE. April 2024 [in Ukrainian].
- Libanova, Ella. “‘War Migration’ From Ukraine: Problems and Development Prospects.” *Ukrainian Geographical Journal* 4, no. 128 (2024): 3–11. <https://doi.org/10.15407/ugz2024.04.003> [in Ukrainian].
- Ministry of Finance of Ukraine. *Information from the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2022*. https://mof.gov.ua/uk/budget_2022-538 [in Ukrainian].
- Ministry of Finance of Ukraine. *Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2023*. https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582 [in Ukrainian].
- Ministry of Finance of Ukraine. *Information of the Ministry of Finance of Ukraine on the implementation of the State Budget of Ukraine for 2024*. https://mof.gov.ua/uk/budget_of_2024-698 [in Ukrainian].
- OECD. *Assessing the Impact of Russia's War against Ukraine on Eastern Partner Countries*. OECD Publishing, 2023. <https://doi.org/10.1787/946a936c-en>.
- Seliuchenko, Nadiia, and Volodymyr Kichor. “Segmentation and Rating of Ukraine’s Regions by Level of Socio-Economic Development.” *Market Infrastructure* 55 (2021): 157–65. <https://doi.org/10.32843/infrastructure55-26> [in Ukrainian].
- Turskyj, I. “Econometric Approach to Ukraine’s Regions Clusterization on the Social-Economic Development Level.” *Uzhorod National University Herald. International Economic Relations and World Economy* 14, no. 2 (2017): 147–52. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_14%282%29__32 [in Ukrainian].
- World Bank Group. *Ukraine rapid damage and needs assessment*. The World Bank, The Government of Ukraine, The European Union, The United Nations, 2023.
- Yaroshenko, Ivan, and Iryna Semygulina. “Socio-Economic Development of the Regions of Ukraine in the Conditions of External and Internal Challenges.” *Business Inform* 7 (2016): 28–39. http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_7_5 [in Ukrainian].
- Zadoya, Oleksandr, Alisa Magdich, and Artem Novikov. “Competitiveness of Ukraine: Essence and Main Factors.” *International Science Journal of Management, Economics & Finance* 3, no. 4 (2024): 69–78. <https://doi.org/10.46299/j.isjmef.20240304.07> [in Ukrainian].

Serhiy Kozyr

National University of Kyiv-Mohyla Academy

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF RUSSIA'S ARMED AGGRESSION AGAINST UKRAINE

Abstract

The article is devoted to the study of the socio-economic situation in the country in the pre-war period and during the period of the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine, which is currently ongoing. A comparative analysis of the structural shifts occurring in the regional distribution of the formation of the Gross Domestic Product and the challenges facing humanitarian and social policy in Ukraine was carried out. Based on the analysis of changes in the ratio of disposable income per capita in the regions of Ukraine to the national average in the pre-war and post-war periods, a conclusion was made about the preservation of a high level of stratification of the regions of Ukraine by per capita income.

Analysis of the dynamics of exports of goods and services from Ukraine for the period 2013–2023 indicates a trend of a sharp reduction in exports, which is primarily explained by the occupation of part of the eastern regions of Ukraine, whose industrial enterprises played a significant role in the country's export potential.

It has been proven that the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine has had a significant impact on the well-being of the population in the country, which indicates the vulnerability of the socio-economic system of Ukraine to military risks and the need to form sustainable mechanisms for the restoration and support of domestic demand. It is emphasized that a significant portion of internally displaced persons (IDPs) requires financial and housing support, which emphasizes the need for comprehensive humanitarian assistance and a systemic policy for the reintegration and support of the affected population.

It is concluded that international financial assistance in 2023–2024 remained a key source of support for the state budget of Ukraine, providing financing for priority social, humanitarian, and other non-military expenditures related to the restoration of the socio-economic sphere of Ukraine. The main role in budget support is played by the European Union, the International Monetary Fund, the World Bank, and individual governments of partner countries, which is confirmed by the receipt of significant concessional credits, grants, and loans.

Keywords: competitiveness of territories, restoration of Ukraine, uneven development of regions, comparative analysis, socio-economic consequences of the Russian-Ukrainian war, Russian armed aggression.

*Подано / Submitted: 28.08.2025**Схвалено до публікації / Accepted: 16.09.2025**Оприлюднено / Published: 07.10.2025*

Козир Сергій В'ячеславович — здобувач наукового ступеня доктора філософії з політології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Serhiy Kozyr — PhD Candidate in Political Science, National University of Kyiv-Mohyla Academy

ORCID iD: 0009-0009-5742-8167

E-mail: s.kozyr@ukma.edu.ua

.....

Цитування (Чикаго: виноски і бібліографія):

Козир, Сергій. «Соціально-економічні наслідки російської збройної агресії проти України». *Empirio* 2, спецвипуск (2025): 3–17. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.3-17>.

Citation (Chicago: Notes and Bibliography):

Kozyr, Serhiy. “Socio-Economic Consequences of Russia’s Armed Aggression Against Ukraine.” *Empirio* 2, Special Issue (2025): 3–17. <https://doi.org/10.18523/3041-1718.2025.2.s.3-17> [in Ukrainian].

Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)